הרב יהודה הלוי עמיחי

ייחוס לוי על פי כתובת אביו

הצגת הבעיה

יהודי מבוגר סיפר כי מצא את כתובת הוריו שנכתבה בעת עריכת חופתם בפולין. יהודי זה ידע עד היום כי הוא ישראל, ולהפתעתו גילה כי שם אביו מופיע כמה פעמים בכתובה בכינוי 'הלוי' – ראובן בן שמעון הלוי. האם עליו להתחיל להתנהג כלוי, או שמא ימשיך לנהוג כישראלי כבעבר?

א. העלאה משטרות ליוחסין

נאמר בגמרא (כתובות כד ע"ב):

> איבעיא להו: מהו להעלות משטרות ליוחסין? היכי דמי? אילימא דכתיב ביה אני פלוני כהן חתמתי עד, מאן קא מסהיד עילויה? לא צריכא, דכתיב ביה אני פלוני כהן לויתי מנה מפלוני וחתימו סהדי, מאי? אמנה שבשטר קא מסהדי, או דלמא אכולה מילתא קא מסהדי? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: מעלין, וחד אמר: אין מעלין.

שאלת הגמרא היא אם עדות החתומים על השטר היא רק על המעשה המרכזי שבשטר (כגון הלוואה וכדו') אבל לא על הדברים המשניים כגון הייחוס של הלווה (כהן, לוי), או על כל הנכתב בשטר. אם העדות חלה על כל הכתוב בשטר, הרי שאם צוין בשטר שהוא כהן או לוי, אזי בפנינו עדות שהנ"ל הוא כהן או לוי. להלכה יש מחלוקת ראשונים: דעת תוספות רי"ד[1] היא ש'מעלין משטרות ליוחסין', לאמור שהעדות כוללת גם את הפרטים השוליים כגון ייחוס הלווה, ואילו רוב הראשונים פוסקים כדעה ש'אין מעלים משטרות ליוחסין'. וכן פסקו הרמב"ם[2] וה'שלחן ערוך'[3] ש'אין מעלים משטרות ליוחסין', ומכאן שהעדות היא רק על עצם המעשה ולא על הדברים הנלווים בשטר.[4]

---

1. תוספות רי"ד, כתובות שם.
2. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"כ ה"ט.
3. שו"ע, אבהע"ז סי' ג סעי' ב.
4. הערת עורך: י"פ. יש סברה לומר שבכתובה השמות של החתן והכלה אינם פרטים שוליים, כי יש דעות שצריך להקפיד על השמות בכתובה כמו בגט, עי' למשל נחלת שבעה סי' יב סעי' טז. ובגט, עי' רמ"א אבה"ע סי' קכט סעי' ז, שי"א שאם לא כתב הלוי יחד עם שם המגרש – הגט פסול. ואף שיש חולקים מכל מקום, מסתבר שהעדות בכתובה ביחס לשמות החתן והכלה היא מרכזית יותר מאשר בשטרות אחרים.
תשובת הכותב: עי' ב"י שסובר שבגט אין צורך בתואר כהונה, וכפי שכתב הט"ז ס"ק טז. וכל זה בדיני גטין, אבל בשטרי ממון עיי' חו"מ סי' מט סעי' א שאין צורך לכתוב תאור כהונה ולוייה אלא א"כ היו

בחזרה לעמוד התוכן

ב. העלאה משטרות לתרומה

לעניין העלאה משטרות לתרומה כתב הריטב"א[5] שכשם ש'אין מעלים משטרות ליוחסין' כך 'אין מעלים משטרות לתרומה'. מכיוון שאנו לומדים שהעדות של העדים היא על המעשה עצמו בשטר אבל לא על כל הנכתב בשטר, אין החתימה של העדים בשטר שהאדם הוא כהן או לוי משמעותית, וממילא 'אין מעלים משטרות גם לתרומה', ואין מכך ראיה שהוא יכול לאכול בתרומה. לאור סברת הריטב"א שהעדות בשטר מתמקדת בעיקר הדיון ולא בדברים הנלווים, נראה שאין הבדל בין תרומה דאורייתא לתרומה דרבנן. גם לתרומה דרבנן צריך עד אחד,[6] ומכיוון שאנו מכריעים שאין נאמנות על הדברים הנלווים בשטר, וכאילו אין לנו כלל עדות על כך שהוא לוי או כהן, אין ללמוד דבר מן הפרטים הכתובים בשטר, גם אם המשמעות ההלכתית היא רק לדין דרבנן. אולם מדברי הרמב"ם (הל' אסו"ב פ"כ ה"ט) נראה שמתייחסים לפרטים השוליים של השטר לעניין דין דרבנן:

> אין מעלין משטרות לכהונה, כיצד הרי שהיה כתוב בשטר פלוני כהן לוה מפלוני והלוהו כך וכך והעדים מלמטה אין מחזיקין בהם כהן זה שהוא מיוחס שמא לא העידו אלא על המלוה, בד"א לענין ייחוס אבל לחזקה שיהיה כהן ככהני זמן זה ויאכל תרומה וחלה של דברי סופרים ובשאר קדשי הגבול מעלין מן השטרות וע"פ עד אחד ומנשיאות כפים ומקריאה בתורה ראשון.

משמע מדבריו שאמנם לעניין יוחסין פסקנו שאין מעלים משטרות, אבל זה בגלל מעלת היוחסין, אבל בתרומות ומעשרות דרבנן גם עדות עקיפה כזו מועילה להחשיבו ככהן,[7] וכן כתב הריא"ז.[8] גם הב"ח[9] כתב שלעניין תרומות ומעשרות בזמן הזה מספיקה חתימה כללית על השטר כדי להוכיח על כל הנאמר בשטר, כולל תוארי כהונה ולוייה.

העולה שבפנינו מחלוקת ראשונים אם 'מעלין משטרות לתרומה' בזמן הזה. לדעת הרמב"ם 'מעלין משטרות', ואילו לריטב"א נראה ש'אין מעלין' אפילו לתרומות ומעשרות בזמן הזה. להלכה נוקטים כדעת הרמב"ם מכיוון שה'שלחן ערוך' גם כן פסק כך באבן העזר (סי' ג סעי' ב).

שני שמעון בן יוסף באותו מקום שמוסיפים גם כהן כסימן. אבל בסתם אין כותבים כהן, וכמבואר בגמ' ב"ב קעב ע"א. בפשטות דין כתובה כדין כל דיני שטרות שאין צורך לכתוב תואר אבי החתן או הכלה. ועיין כתובה כהלכה (שביבי אור סי' ו, עמ' צ' מהדורת פרדס ב"ב תשנ"ג) שהביא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שאין צורך להזכיר כהונה בכתובה, כך שלא ברור שיש ללמוד מדיני גט לדיני כתובה.

5. ריטב"א, כתובת כד ע"ב.
6. רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"כ הי"ג.
7. הערת עורך: י"פ. עי' ש"ך חו"מ סי' מט ס"ק טו, שפשיטא לו שגם אם אין מעלין ליוחסין, מכל מקום מעלין לתרומה, גם אילו תרו"מ לא היה מדרבנן בזה"ז. נקודת המוצא שלו שבוודאי עדים שמעידים – מעידים על הכול, גם על זה שהוא כהן. הוא מסביר את בעיית הגמ': 'אי אמנה קאמסהדי', לאמור שהוא מעיד שפלוני שמוחזק ככהן לווה מאלמוני, אך אין הוא מעיד שבוודאי הוא כהן. לכן ליוחסין לא מהני ולתרומה די בחזקה.
8. פסקי ריא"ז, כתובת פ"ב הלכה ה אות ז.
9. ב"ח, לטור אבה"ע סי' ג.

בחזרה לעמוד התוכן

ג. ריעותא

בעל ה'הפלאה' בכתובות (כד ע"ב) כתב שהגמ' הביאה דוגמה למצב ש'מעלים משטרות ליוחסין' בלשון: 'אני פלוני כהן', וכן הביא הרמב"ם, ולא הביאה כדוגמה 'אני פלוני בן פלוני כהן', מכיוון שאם מוזכר שאביו כהן – אין זה אומר שהבן ג"כ כהן, כי ייתכן שהוא בן גרושה או בן חלוצה. בשו"ת 'עונג יום טוב'[10] שדן בדברי ה'הפלאה', מקבל שאין כהונת האב הוכחה לכהונת הבן. וא"כ לכאורה אפילו אם נאמר שאביו הוא לוי (כפי שכתוב בכתובה), שמא היו בעיות שונות[11] לגבי הבן שהוא לא היה לוי.[12] על כן נראה שאין כאן עדות המאפשרת להעלות משטרות ללוייה. בנידון דידן יש ריעותא שהיה מקובל שאדם זה אינו לוי ולא נהג במנהגי לוייה. אמנם אם אביו לא נהג להגיע לבית הכנסת, יש מקום להסביר שהוא לא ידע, אבל אם אביו היה בבית הכנסת והוא לא ראה את אביו נוטל ידי הכהנים, אין העדות על האב יכולה להועיל לבן כאשר מעולם לא הייתה עדות ברורה שהוא לוי.

ד. חששות בלוויים

אלא שיש לברר: איזה חשש יש בהעברת חזקת לוי לאותו אדם? לגבי קריאה בתורה כשני אין כל בעיה הלכתית. אצל כהן יש בעיה להקדים ישראל לכהן, שכן נאמר בתורה 'וקדשתו', אבל בלוי אין כל חשש אם יעלה שני. כמו כן אין חשש אם יקבל מעשר ראשון ויאכל אותו, שהרי מעשר ראשון איננו קודש ואינו כתרומה שהיא 'קודש' ונאכלת רק לכהנים. מכל מקום יש חשש בדיני ממונות שנותנים לו מעשר ראשון שלא כדין, ונמצא הוא גוזל את שבט הלויים. כמו כן יש חשש שלא יפדה את בניו, ומבטל מצווה של פדיון הבן אם איננו לוי.

סיכום

נראה שעדיף שלא ישנה ממה שנהג כישראל, הן בגלל דעת הריטב"א שאין מעלין משטרות לכהונה אפילו בדרבנן, והן בגלל שהעדות היא על אביו ולא עליו. אבל מאידך גיסא נראה שאיננו צריך לתת את המעשר הראשון ללוי אחר אלא יכול להפריש ולאכול, וכמו כן אם יהיה לו או לבניו ובנותיו בן בכור – יפדוהו בלא ברכה.

10. שו"ת עונג יום טוב, סי' קנז.
11. הערת עורך: י"פ. לגבי כהן יש טענה שייתכן שאף שאביו אכן כהן, הוא נשא גרושה או חלוצה, ולכן נפסל הבן. אך בלוי אין מציאות של פסול מכאן ולהבא.
12. עי' רמב"ם, הל' איסורי ביאה פ"כ ה"י, שאם כהן אומר בני זה כהן נאמן להאכילו בתרומה.

בחזרה לעמוד התוכן